

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΡΑΝΤΟΥ
της 9ης Σεπτεμβρίου 2021¹

Υπόθεση C-234/20

SIA «Sātiņi-S»

κατά

Lauku atbalsta dienests

[αίτηση του Augstākā tiesa
(Ανωτάτου Δικαστηρίου, Λεττονία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) – Κανονισμός (ΕΕ) 1305/2013 – Στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης – Άρθρο 30 – Ενισχύσεις στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 – Αποζημίωση για την απώλεια εισοδήματος στις γεωργικές και δασικές περιοχές – Περιορισμός ή αποκλεισμός των τυρφώνων από την αποζημίωση – Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρο 17 – Δικαίωμα ιδιοκτησίας – Αποζημίωση για την επιβολή περιορισμών σε οικονομικές δραστηριότητες προγενέστερων της κτήσεως ακινήτου και γνωστών στον δικαιούχο»

I. Εισαγωγή

1. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της λεττονικής επιχείρησης SIA Sātiņi-S (στο εξής: Sātiņi-S) και της Lauku atbalsta dienests (Υπηρεσίας στήριξης της αγροτικής οικονομίας, Λεττονία).

2. Η αίτηση αυτή αφορά την ερμηνεία του άρθρου 30, παράγραφος 1 και παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 1305/2013² και του άρθρου 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και, κατά βάση, αφορά:

- τον χαρακτηρισμό των «τυρφώνων» για τους σκοπούς εφαρμογής του άρθρου 30, παράγραφος 1 και παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013·
- το ζήτημα αν ένα κράτος μέλος μπορεί να αποκλείσει ή να περιορίσει, σε ορισμένες περιοχές ή ως προς ορισμένες δραστηριότητες, τη χορήγηση των ενισχύσεων που προβλέπονται στο άρθρο 30, παράγραφος 1 και παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013·

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 487, και διορθωτικό ΕΕ 2016, L 130, σ. 1).

- το ζήτημα αν δικαιολογείται η καταβολή αποζημιώσεων για απώλεια εισοδήματος προκληθείσα από περιορισμούς των οικονομικών δραστηριοτήτων σε ακίνητο, των οποίων είχε λάβει γνώση ο κύριος όταν απέκτησε το ακίνητο.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Ο Χάρτης

3. Το άρθρο 17 του Χάρτη, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα ιδιοκτησίας», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα ακόλουθα:

«Κάθε πρόσωπο δικαιούται να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, να τα χρησιμοποιεί, να τα διαθέτει και να τα κληροδοτεί. Κανείς δεν μπορεί να στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο νόμο και έναντι δίκαιης και έγκαιρης αποζημίωσης για την απώλειά της. Η χρήση των αγαθών μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς από το νόμο, εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον.»

2. Η οδηγία για τους οικοτόπους

4. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ³ ορίζει τα εξής:

«Συνιστάται ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο ειδικών ζωνών, επωνομαζόμενο “Natura 2000”. Το δίκτυο αυτό, που αποτελείται από τους τόπους όπου ευρίσκονται τύποι φυσικών οικοτόπων που εμφανίζονται στο παράρτημα I και τους οικοτόπους των ειδών που εμφανίζονται στο παράρτημα II, πρέπει να διασφαλίζει την διατήρηση ή, ενδεχομένως, την αποκατάσταση σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης, των τύπων φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων των οικείων ειδών στην περιοχή της φυσικής κατανομής των ειδών αυτών.

Το δίκτυο “Natura 2000” περιλαμβάνει και τις ζώνες ειδικής προστασίας που έχουν ταξινομηθεί από τα κράτη μέλη σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 79/409/ΕΟΚ^[4].»

5. Το άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους έχει ως εξής:

«1. Για τις ειδικές ζώνες διατήρησης, τα κράτη μέλη καθορίζουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης που ενδεχομένως συνεπάγονται ειδικά ενδεδειγμένα σχέδια διαχείρισης ή ενσωματωμένα σε άλλα σχέδια διευθέτησης και τα δέοντα κανονιστικά, διοικητικά ή συμβατικά μέτρα που ανταποκρίνονται στις οικολογικές απαιτήσεις των τύπων φυσικών οικοτόπων του παραρτήματος I και των ειδών του παραρτήματος II, τα οποία απαντώνται στους τόπους.

2. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ειδικές ζώνες διατήρησης να αποφεύγεται η υποβάθμιση των φυσικών οικοτόπων και των οικοτόπων ειδών, καθώς και οι

³ Οδηγία του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 1992, για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7, στο εξής: οδηγία για τους οικοτόπους).

⁴ Οδηγία του Συμβουλίου, της 2ας Απριλίου 1979, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 202).

ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη για τα οποία οι ζώνες έχουν ορισθεί, εφόσον οι ενοχλήσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις σημαντικές όσον αφορά τους στόχους της παρούσας οδηγίας.

[...]

3. Ο κανονισμός 1305/2013

6. Οι αιτιολογικές σκέψεις 7, 9 και 24 του κανονισμού 1305/2013 προβλέπουν τα ακόλουθα:

«(7) Για μια άμεση έναρξη και αποδοτική υλοποίηση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης, η στήριξη του ΕΓΤΑΑ θα πρέπει να βασίζεται στο κατάλληλο διοικητικό πλαίσιο. Συνεπώς, τα κράτη μέλη οφείλουν να αξιολογούν τη δυνατότητα εφαρμογής και την τήρηση ορισμένων προκαθορισμένων όρων. Κάθε κράτος μέλος εκπονεί είτε εθνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης για ολόκληρη την επικράτειά του είτε σύνολο περιφερειακών προγραμμάτων ή αμφότερα δηλ. εθνικό πρόγραμμα και σύνολο περιφερειακών προγραμμάτων. Κάθε πρόγραμμα θέτει μια στρατηγική για την επίτευξη στόχων σχετικών με τις προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη και επιλέγει τα μέτρα. Ο προγραμματισμός θα πρέπει να συνάδει με τις προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη, να είναι προσαρμοσμένος στα εθνικά πλαίσια και να συμπληρώνει τις άλλες πολιτικές της Ένωσης, ιδίως την πολιτική για τις γεωργικές αγορές, την πολιτική συνοχής και την κοινή αλιευτική πολιτική. Τα κράτη μέλη που επιλέγουν ένα σύνολο περιφερειακών προγραμμάτων θα πρέπει να μπορούν να δημιουργήσουν και ένα εθνικό πλαίσιο, χωρίς ξεχωριστή χρηματοδότηση από τον προϋπολογισμό, για να διευκολύνεται ο συντονισμός μεταξύ των περιφερειών στην αντιμετώπιση προκλήσεων εθνικής κλίμακος.

[...]

(9) Τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης θα πρέπει να αναγνωρίζουν τις ανάγκες της περιοχής που καλύπτουν και να περιγράφουν μια συνεκτική στρατηγική για την αντιμετώπισή τους, υπό το πρίσμα των προτεραιοτήτων της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη. Η στρατηγική αυτή θα πρέπει να βασίζεται σε στόχους. Θα πρέπει να προσδιορισθούν οι σχέσεις μεταξύ των αναγκών που διαπιστώθηκαν, των στόχων που ετέθησαν και των μέτρων που επελέγησαν για την επίτευξή τους. Τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνουν όλες τις πληροφορίες που απαιτούνται για την αξιολόγηση της συμμόρφωσής τους προς τις απαιτήσεις του παρόντος κανονισμού.

[...]

(24) Η στήριξη θα πρέπει να εξακολουθήσει να παρέχεται στους γεωργούς και στους δασοκαλλιεργητές ώστε να βοηθηθούν στην αντιμετώπιση ειδικών μειονεκτημάτων στις σχετικές περιοχές που απορρέουν από την εφαρμογή της [οδηγίας 2009/147/EK⁵] και της [οδηγίας για τους οικοτόπους], ώστε να συμβάλλουν στην αποτελεσματική διαχείριση των περιοχών του δικτύου Natura 2000, ενώ θα πρέπει επίσης να δοθεί στήριξη στους γεωργούς ώστε να βοηθηθούν στην αντιμετώπιση των μειονεκτημάτων σε περιοχές λεκάνης απορροής

⁵ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2010, L 20, σ. 7, στο εξής: οδηγία για τα πτηνά).

ποταμού, τα οποία απορρέουν από την εφαρμογή της [οδηγίας 2000/60/ΕΚ⁶]. Η στήριξη θα πρέπει να συνδέεται με τις ειδικές απαιτήσεις που περιγράφονται στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης, οι οποίες υπερβαίνουν τα σχετικά υποχρεωτικά πρότυπα και απαιτήσεις. Τα κράτη μέλη θα πρέπει επίσης να διασφαλίσουν ότι οι ενισχύσεις προς τους γεωργούς δεν οδηγούν σε διπλή χρηματοδότηση υπό το καθεστώς του παρόντος κανονισμού και του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1307/2013⁷. Επιπλέον, οι ειδικές ανάγκες των περιοχών Natura 2000 θα πρέπει να ληφθούν υπόψη από τα κράτη μέλη στον συνολικό σχεδιασμό των οικείων προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης.»

7. Το άρθρο 2 του κανονισμού 1305/2013, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ορισμοί», προβλέπει τα ακόλουθα:

«[...]

Επιπλέον, ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

[...]

γ) ως “μέτρο” νοείται δέσμη πράξεων που συμβάλλουν σε μια ή περισσότερες προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη·

[...]

στ) ως “γεωργική έκταση” νοείται οποιαδήποτε έκταση αρόσιμης γης, μόνιμων λειμώνων και μόνιμων βοσκοτόπων ή μόνιμων καλλιεργειών όπως ορίζονται στο άρθρο 4 του [κανονισμού 1307/2013]·

[...]

ιη) ως “δάσος” νοείται περιοχή εκτεινόμενη σε έκταση μεγαλύτερη του 0,5 εκταρίου με δένδρα υψηλότερα των 5 μέτρων και συγκόμωση μεγαλύτερη του 10 %, ή δένδρα που μπορούν να φθάσουν τα όρια αυτά επί τόπου· δεν περιλαμβάνει γη προοριζόμενη κατά κύριο λόγο για χρήσεις γεωργικής ή αστικής γης, με την επιφύλαξη της παραγράφου 2.

2. Τα κράτη μέλη ή οι περιοχές μπορούν να εφαρμόσουν ορισμό του δάσους διάφορο αυτού του σημείου ιη) της παραγράφου 1 που βασίζεται στην ισχύουσα εθνική τους νομοθεσία ή στο εθνικό τους σύστημα απογραφής. Τα κράτη μέλη ή οι περιφέρειες μπορούν να γνωστοποιούν τον εν λόγω ορισμό στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης.

[...]»

⁶ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2000, για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων (ΕΕ 2000, L 327, σ. 1, στο εξής: οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα).

⁷ Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, περί θεσπίσεως κανόνων για άμεσες ενισχύσεις στους γεωργούς βάσει καθεστώτων στήριξης στο πλαίσιο της Κοινής γεωργικής πολιτικής και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 637/2008 και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 73/2009 του Συμβουλίου (ΕΕ 2013, L 347, σ. 608, και διορθωτικά ΕΕ 2016, L 130, σ. 9, και ΕΕ 2020, L 36, σ. 13).

8. Το άρθρο 4 του κανονισμού 1305/2013, το οποίο φέρει τον τίτλο «Στόχοι», έχει ως εξής:

«Στο γενικό πλαίσιο της [Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ)], η στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων στον τομέα των τροφίμων και σε άλλους τομείς εκτός των τροφίμων, και στον τομέα της δασοπονίας, θα συμβάλει στην επίτευξη των ακόλουθων στόχων:

- α) ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας·
- β) διασφάλιση αφενός της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων και αφετέρου της δράσης για το κλίμα·
- γ) επίτευξη ισόρροπης εδαφικής ανάπτυξης των αγροτικών οικονομιών και κοινοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας και της διατήρησης θέσεων απασχόλησης.»

9. Το άρθρο 6 του ως άνω κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης», ορίζει στην παράγραφο 1 τα ακόλουθα:

«Το ΕΓΤΑΑ ενεργεί στα κράτη μέλη μέσω προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης. Τα εν λόγω προγράμματα υλοποιούν μια στρατηγική ώστε να επιτευχθούν οι προτεραιότητες της Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη, μέσω δέσμης μέτρων οριζόμενων στον τίτλο III. Για την επίτευξη των στόχων αγροτικής ανάπτυξης δυνάμει των ενωσιακών προτεραιοτήτων, επιδιώκεται η λήψη ενίσχυσης από το ΕΓΤΑΑ.»

10. Το άρθρο 10 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Έγκριση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης», έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη υποβάλλουν στην Επιτροπή πρόταση για κάθε πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης, η οποία περιέχει τις πληροφορίες που αναφέρονται στο άρθρο 8.

2. Κάθε πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης εγκρίνεται από την Επιτροπή με εκτελεστική πράξη.»

11. Το άρθρο 30 του ίδιου κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ενισχύσεις στο πλαίσιο του Natura 2000 και της οδηγίας πλαισίου για τα ύδατα», προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Η στήριξη βάσει του παρόντος μέτρου παρέχεται ετησίως και ανά εκτάριο γεωργικής έκτασης ή ανά εκτάριο δάσους, προκειμένου να αποζημιωθούν οι δικαιούχοι για τις πρόσθετες δαπάνες και για την απώλεια εισοδήματος που απορρέουν από τα μειονεκτήματα των σχετικών περιοχών, τα οποία σχετίζονται με την εφαρμογή της οδηγίας [για τους οικοτόπους] και της οδηγίας [για τα πτηνά] και της οδηγίας πλαίσιο για τα ύδατα.

[...]

6. Είναι επιλέξιμες για ενισχύσεις οι ακόλουθες περιοχές:

- α) οι γεωργικές και δασικές περιοχές που υπάγονται στο Natura 2000, σύμφωνα με τις οδηγίες [για τους οικοτόπους] και [για τα πτηνά]·

[...]».

4. Ο εκτελεστικός κανονισμός 808/2014

12. Το άρθρο 10 του εκτελεστικού κανονισμού (ΕΕ) 808/2014⁸, το οποίο φέρει τον τίτλο «Συνήθης υπόθεση για πρόσθετες δαπάνες και διαφυγόν εισόδημα», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα ακόλουθα:

«Τα κράτη μέλη δύνανται να καθορίζουν το ποσό των ενισχύσεων για τα μέτρα ή τους τύπους πράξεων που αναφέρονται στα άρθρα 28 έως 31 και στα άρθρα 33 και 34 του [κανονισμού 1305/2013] με βάση συνήθεις υποθέσεις για τις πρόσθετες δαπάνες και το διαφυγόν εισόδημα.»

13. Το τμήμα 8 του παραρτήματος I, μέρος 1, του ως άνω εκτελεστικού κανονισμού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Περιγραφή των μέτρων που επιλέχθηκαν», έχει ως εξής:

«[...]

11. Ενισχύσεις στο πλαίσιο του Natura 2000 και της οδηγίας-πλαίσιου για τα ύδατα [...] [άρθρο 30 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1305/2013]

[...]

- προσδιορισμός των περιορισμών/μειονεκτημάτων βάσει των οποίων μπορούν να χορηγούνται ενισχύσεις και αναφορά των υποχρεωτικών πρακτικών
- περιγραφή της μεθοδολογίας και των αγρονομικών παραδοχών, συμπεριλαμβανομένης της περιγραφής των απαιτήσεων βάσης που αναφέρονται στο άρθρο 30 παράγραφος 3 του [κανονισμού 1305/2013] για τις οδηγίες [για τους οικοτόπους] και [για τα πτηνά] και στο άρθρο 30 παράγραφος 4 του εν λόγω κανονισμού για την [οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα], οι οποίες χρησιμοποιούνται ως σημείο αναφοράς για τους υπολογισμούς που δικαιολογούν τις πρόσθετες δαπάνες και το διαφυγόν εισόδημα που προκύπτουν από μειονεκτήματα στις σχετικές περιοχές και σχετίζονται με την εφαρμογή των οδηγιών [για τους οικοτόπους και για τα πτηνά] και της [οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα]· όπου κρίνεται σκόπιμο, η εν λόγω μεθοδολογία λαμβάνει υπόψη τις ενισχύσεις σε γεωργικές πρακτικές επωφελείς για το κλίμα και το περιβάλλον, οι οποίες χορηγούνται σύμφωνα με τον [κανονισμό 1307/2013], προκειμένου να αποκλειστεί το ενδεχόμενο διπλής χρηματοδότησης.

[...]»

14. Με το μέτρο 12 του παραρτήματος I, μέρος 5, του εν λόγω εκτελεστικού κανονισμού καθορίζονται, στο πλαίσιο του άρθρου 30 του κανονισμού 1305/2013, οι ενισχύσεις βάσει του Natura 2000 και της οδηγίας-πλαίσιου για τα ύδατα και προβλέπονται τα ακόλουθα είδη ενισχύσεων:

«χορήγηση αντισταθμιστικής ενίσχυσης σε γεωργικές περιοχές του Natura 2000 [κωδικός 12.1]

χορήγηση αντισταθμιστικής ενίσχυσης σε δασικές περιοχές του Natura 2000 [κωδικός 12.2]

⁸ Εκτελεστικός κανονισμός της Επιτροπής, της 17ης Ιουλίου 2014, σχετικά με τη θέσπιση κανόνων εφαρμογής του κανονισμού αριθ. 1305/2013 (ΕΕ 2014, L 227, σ. 18, και διορθωτικό ΕΕ 2017, L 58, σ. 53).

χορήγηση αντισταθμιστικής ενίσχυσης σε γεωργικές περιοχές που περιλαμβάνονται σε σχέδια διαχείρισης λεκανών απορροής ποταμών [κωδικός 12.3]».

B. Το λεττονικό δίκαιο

15. Το ministru kabineta 2010. gada 16. marta noteikumi Nr. 264 īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi (διάταγμα αριθ. 264 του Υπουργικού Συμβουλίου σχετικά με τις γενικές διατάξεις για την προστασία και τη χρήση ειδικών ζωνών διατήρησης), της 16ης Μαρτίου 2010 (στο εξής: διάταγμα αριθ. 264)⁹, θεσπίζει τους γενικούς κανόνες για την προστασία και τη χρήση ειδικών ζωνών διατήρησης.

16. Το κεφάλαιο 5 του διατάγματος αυτού, το οποίο φέρει τον τίτλο «Προστατευόμενες φυσικές περιοχές», ορίζει στο σημείο 16 τα εξής:

«Στις προστατευόμενες φυσικές περιοχές απαγορεύεται:

[...]

16.12. η εγκατάσταση φυτειών βακκινίου στους τυρφώνες·

[...]».

17. Το ministru kabineta 2015. gada 7. aprīļa noteikumi Nr. 171 noteikumi par valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides, klimata un lauku ainavas uzlabošanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā (διάταγμα αριθ. 171 του Υπουργικού Συμβουλίου σχετικά με τη χορήγηση, τη διαχείριση και τον έλεγχο των κρατικών και ενωσιακών ενισχύσεων για τη βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος, του κλίματος και του αγροτικού περιβάλλοντος κατά την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020), της 7ης Απριλίου 2015 (στο εξής: διάταγμα αριθ. 171)¹⁰, ορίζει στα σημεία 56 έως 58 τα ακόλουθα:

«56. Η επιλέξιμη έκταση για ενισχύσεις στο πλαίσιο του μέτρου αυτού είναι η δασική γη (εκτός από τους τυρφώνες) η οποία:

56.1. περιλαμβάνεται στον κατάλογο των [ζωνών Natura 2000] σύμφωνα με το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 και καθορίζεται σύμφωνα με τον likums "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" [νόμο περί ειδικών ζωνών διατήρησης].

[...].

58. Ενίσχυση μπορεί να χορηγηθεί εάν η δηλωθείσα επιλέξιμη έκταση είναι τουλάχιστον ενός εκταρίου, αποτελείται από αγρούς τουλάχιστον 0,1 εκταρίου και η ελάχιστη έκταση αγρού υποκείμενου σε κάποιο είδος περιορισμού είναι τουλάχιστον 0,1 εκταρίου και, εφόσον οι εν λόγω αγροί μπορούν να ταυτοποιηθούν με χαρτογράφηση, περιλαμβάνονται στο σύστημα ηλεκτρονικής αναζήτησης της Υπηρεσίας στήριξης της αγροτικής οικονομίας και ισχύει για

⁹ Latvijas Vēstnesis, 2010, αριθ. 58.

¹⁰ Latvijas Vēstnesis, 2015, αριθ. 76.

αυτούς, από την 1η Μαρτίου του τρέχοντος έτους, σύμφωνα με τις διατάξεις για την προστασία και τη χρήση ειδικών ζωνών διατήρησης ή για την προστασία ειδών και βιοτόπων, οποιοσδήποτε από τους ακόλουθους περιορισμούς όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα:

- 58.1. απαγόρευση δραστηριοτήτων δασικής εκμετάλλευσης·
- 58.2. απαγόρευση άσκησης δραστηριοτήτων κύριας υλοτόμησης και αραίωσης·
- 58.3. απαγόρευση άσκησης δραστηριοτήτων κύριας υλοτόμησης·
- 58.4. απαγόρευση κοπής δένδρων»¹¹.

18. Το *lauku attīstības programma 2014.-2020.gadam* (λεττονικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης 2014-2020¹²), το οποίο εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, του κανονισμού 1305/2013, αναφέρει ότι μπορεί να ληφθεί ενίσχυση εφόσον επιβάλλονται περιορισμοί στις δραστηριότητες δασικής εκμετάλλευσης εντός των περιοχών του δικτύου Natura 2000 ή εντός μικροδρυμών που βρίσκονται σε δασικές εκτάσεις, εξαιρουμένων των τυρφώνων.

III. Η διαφορά της κύριας δίκης, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

19. Το 2002 η Sātiņi-S αγόρασε 7,7 εκτάρια τυρφώνων οι οποίοι βρίσκονται σε προστατευόμενη φυσική περιοχή και σε ζώνη διατήρησης κοινοτικής σημασίας Natura 2000 (στο εξής: περιοχή Natura 2000) στη Λεττονία.

20. Στις 2 Φεβρουαρίου 2017 η Sātiņi-S υπέβαλε ενώπιον της *Lauku atbalsta dienests* (Υπηρεσίας στήριξης της αγροτικής οικονομίας) αίτηση με την οποία ζητούσε να της καταβληθεί, για τα έτη 2015 και 2016, αποζημίωση λόγω της απαγόρευσης εγκατάστασης φυτειών βακκινίου στην ανωτέρω τυρφώδη έκταση. Με απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2017, η εν λόγω υπηρεσία απέρριψε την αίτηση αυτή με την αιτιολογία ότι η εφαρμοστέα εθνική ρύθμιση δεν προβλέπει την καταβολή τέτοιας αποζημίωσης.

21. Η Sātiņi-S άσκησε προσφυγή κατά της ως άνω αποφάσεως ενώπιον του *Administratīvā apgabaltiesa* (περιφερειακού διοικητικού εφετείου, Λεττονία), το οποίο απέρριψε την προσφυγή με απόφαση της 26ης Μαρτίου 2018.

¹¹ Η Επιτροπή υπογραμμίζει, με τις γραπτές παρατηρήσεις της, ότι το κείμενο του εν λόγω διατάγματος που παρατίθεται στην απόφαση περί παραπομπής περιέχει τροποποιήσεις οι οποίες θεσπίστηκαν στις 14 Μαρτίου 2017 και οι οποίες δεν είναι εφαρμοστέες *ratione temporis* στα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης. Το γράμμα του σημείου 58 πριν από τις τροποποιήσεις αυτές είχε ως εξής: «Ενίσχυση μπορεί να χορηγηθεί εάν η δηλωθείσα επιλέξιμη έκταση είναι τουλάχιστον ενός εκταρίου και αποτελείται από αγρούς τουλάχιστον 0,5 εκταρίου, τα όρια των οποίων συμπίπτουν με τα όρια των δασικών εκτάσεων, οι οποίοι μπορούν να ταυτοποιηθούν στο φυσικό περιβάλλον και για τους οποίους ισχύει, από την 1η Απριλίου του τρέχοντος έτους, σύμφωνα με τις διατάξεις για την προστασία και τη χρήση ειδικών ζωνών διατήρησης ή για την προστασία ειδών και βιοτόπων, οποιοσδήποτε από τους ακόλουθους περιορισμούς όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα: [...] απαγόρευση δραστηριοτήτων δασικής εκμετάλλευσης· [...] απαγόρευση άσκησης δραστηριοτήτων κύριας υλοτόμησης και αραίωσης· [...] απαγόρευση κύριας υλοτόμησης· [...] απαγόρευση κοπής δένδρων».

¹² Το πρόγραμμα αυτό είναι διαθέσιμο στον ιστότοπο της Λεττονικής Κυβέρνησης στην ακόλουθη διεύθυνση: https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/01/81/03/Programme_2014LV06RDNP001_9_0_lv.pdf

22. Η Sātiņi-S άσκησε αναίρεση κατά της ανωτέρω αποφάσεως ενώπιον του Augstākā tiesa (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Λεττονία), το οποίο αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχει το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α΄, του [κανονισμού 1305/2013] την έννοια ότι οι τυρφώνες αποκλείονται εντελώς από τις πληρωμές που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του συστήματος Natura 2000;
- 2) Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, περιλαμβάνονται οι τυρφώνες στις γεωργικές ή στις δασικές περιοχές;
- 3) Σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο πρώτο ερώτημα, έχει το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013 την έννοια ότι κράτος μέλος μπορεί να αποκλείσει εντελώς τους τυρφώνες από τις πληρωμές που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του συστήματος Natura 2000 και ότι τέτοιες εθνικές διατάξεις είναι συμβατές με τον αντισταθμιστικό σκοπό των εν λόγω πληρωμών, τον οποίο προβλέπει ο κανονισμός 1305/2013;
- 4) Έχει το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013 την έννοια ότι κράτος μέλος μπορεί να περιορίσει τη χορήγηση ενισχύσεων για τις περιοχές του δικτύου Natura 2000 προβέποντας τη δυνατότητα ενίσχυσης μόνο σε περίπτωση επιβολής περιορισμού σε συγκεκριμένο είδος οικονομικής δραστηριότητας, όπως, για παράδειγμα, στις δασικές περιοχές, μόνο για την άσκηση δραστηριοτήτων δασικής εκμετάλλευσης;
- 5) Έχει το άρθρο 30, παράγραφος 1, του κανονισμού 1305/2013, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του [Χάρτη], την έννοια ότι ένα πρόσωπο, επικαλούμενο τα σχέδιά του για την άσκηση νέας οικονομικής δραστηριότητας, δικαιούται πληρωμής στο πλαίσιο του συστήματος Natura 2000 εάν, όταν απέκτησε το ακίνητο, γνώριζε ήδη τους περιορισμούς στους οποίους αυτό υπόκειται;»

23. Γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν η Sātiņi-S, η Λεττονική και η Ιρλανδική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή.

24. Κατά την επ΄ ακροατηρίου συζήτηση της 3ης Ιουνίου 2021, προφορικές παρατηρήσεις υπέβαλαν η Λεττονική και η Ιρλανδική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή.

IV. Ανάλυση

A. Επί του πρώτου και του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

25. Με τα δύο πρώτα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ΄ ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α΄, του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι οι εκτάσεις που αποτελούνται από τυρφώνες αποκλείονται εξ ολοκλήρου από τη χορήγηση ενισχύσεων στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 και, σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο ερώτημα αυτό, αν οι εν λόγω εκτάσεις συγκαταλέγονται στις γεωργικές ή στις δασικές περιοχές κατά την έννοια της διάταξης αυτής.

26. Κατά το άρθρο 30, παράγραφος 1, του κανονισμού 1305/2013, η στήριξη παρέχεται ετησίως και ανά εκτάριο γεωργικής έκτασης ή ανά εκτάριο δάσους, προκειμένου να αποζημιώνονται οι δικαιούχοι για τις πρόσθετες δαπάνες και για την απώλεια εισοδήματος λόγω των

μειονεκτημάτων των σχετικών περιοχών, τα οποία οφείλονται στην εφαρμογή της οδηγίας για τους οικοτόπους, της οδηγίας για τα πτηνά και της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα. Στο άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του εν λόγω κανονισμού διευκρινίζεται ότι είναι επιλέξιμες για ενισχύσεις στο πλαίσιο της επίμαχης στήριξης οι γεωργικές και δασικές περιοχές που υπάγονται στο Natura 2000, σύμφωνα με τις οδηγίες για τους οικοτόπους και για τα πτηνά.

27. Εν προκειμένω, η Υπηρεσία στήριξης της αγροτικής οικονομίας απέρριψε το αίτημα της Sātiņi-S να αποζημιωθεί για τον περιορισμό οικονομικής δραστηριότητας συνισταμένης στην εγκατάσταση φυτειών βακκινίου σε τυρφώνες, με νομική βάση τη λεττονική κανονιστική ρύθμιση η οποία αποκλείει τις ενισχύσεις αυτές όσον αφορά τους τυρφώνες.

28. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι σκοπός του συστήματος ενισχύσεων στις περιοχές Natura 2000 είναι να βοηθήσει τους δικαιούχους να αντιμετωπίσουν τα μειονεκτήματα που οφείλονται στην εφαρμογή της οδηγίας για τους οικοτόπους, της οδηγίας για τα πτηνά και της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα και ότι οι περιορισμοί που επιβάλλουν τα κράτη μέλη δεν πρέπει να ακυρώνουν τον αντισταθμιστικό σκοπό του συστήματος αυτού, λαμβανομένου υπόψη του ότι οι τυρφώνες αποτελούν σημαντικό μέρος της λεττονικής επικράτειας και καλύπτουν μεγάλο μέρος των περιοχών Natura 2000 της χώρας αυτής. Στη συνέχεια, το δικαστήριο αυτό διαπιστώνει ότι ο καθορισμός των περιοχών αυτών στο παράρτημα I της οδηγίας για τους οικοτόπους συμπεριλαμβάνει τους τυρφώνες στους τύπους φυσικών οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος, η διατήρηση των οποίων απαιτεί τον χαρακτηρισμό περιοχών ως ειδικών ζωνών διατήρησης. Τέλος, το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει, αφενός, ότι το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 περιορίζει μεν τις ενισχύσεις σε ορισμένες περιοχές, ήτοι στις γεωργικές και δασικές περιοχές, χωρίς, όμως, να περιορίζει τις ενισχύσεις σε ορισμένα είδη οικονομικής δραστηριότητας, και, αφετέρου, ότι το σημείο 58 του διατάγματος αριθ. 171 προβλέπει τη χορήγηση ενίσχυσης βάσει του άρθρου 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 μόνον όσον αφορά περιορισμούς που επιβάλλονται στις δραστηριότητες δασικής εκμετάλλευσης, μολονότι είναι δυνατή η άσκηση γεωργικών δραστηριοτήτων σε τυρφώνες ευρισκόμενους σε δασικές εκτάσεις, με την εγκατάσταση φυτειών βακκινίου.

29. Η Sātiņi-S υποστηρίζει ότι η χορήγηση αποζημίωσης, η οποία προβλέπεται από την εθνική νομοθεσία μόνο για δασικές περιοχές, αποκλειομένων των τυρφώνων, είναι «άδικη» και ότι η οικονομική δραστηριότητα και η οριοθέτηση των γαιών της εταιρίας αυτής άρχισαν πριν από τον χαρακτηρισμό της προστατευόμενης φυσικής περιοχής ως ειδικής ζώνης διατήρησης.

30. Όσον αφορά το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, η Λεττονική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι ο περιορισμός της χορήγησης αποζημιώσεων απορρέει ευθέως από το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013, το οποίο προβλέπει ενισχύσεις στο πλαίσιο του συστήματος Natura 2000 μόνο για γεωργικές και δασικές περιοχές και ότι η τυρφώδης έκταση δεν καταλέγεται μεταξύ των δασικών περιοχών στις οποίες περιορίζει το Δημόσιο τη χορήγηση των ενισχύσεων, δεδομένου ότι δεν εμπίπτει στην έννοια του «δάσους», όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο ιη', του ως άνω κανονισμού. Λαμβανομένου υπόψη ότι, κατά τη Λεττονική Κυβέρνηση, στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση, η εν λόγω κυβέρνηση υποστηρίζει ότι παρέλκει η απάντηση επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος, διευκρινίζοντας συγχρόνως ότι, κατά την εθνική νομοθεσία, μια χερσαία έκταση χαρακτηρίζεται ανάλογα με το είδος της χρήσης του εδάφους, σε συνάρτηση με τις φυσικές της ιδιότητες και την υφιστάμενη οικονομική χρήση της, και ότι, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των γεωτεμαχίων, οι «γεωργικές εκτάσεις», τα «δάση» και οι «τυρφώνες» αποτελούν τρεις διαφορετικές κατηγορίες γαιών.

31. Κατά την Επιτροπή, ελλείπει μνείας, ορισμού ή περιγραφής του «τυρφώνα» ή της «τυρφώδους έκτασης» στον κανονισμό 1305/2013, οι οικείες τυρφώδεις εκτάσεις θα μπορούσαν να εμπίπτουν στο άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού αυτού, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους, εφόσον εμπίπτουν, κατά περίπτωση, στον ορισμό της «γεωργικής έκτασης», βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο στ', του ως άνω κανονισμού, ή στον ορισμό του «δάσους», βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο ιη', του ίδιου κανονισμού.

32. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα, θα εξετάσω το ζήτημα της κατάταξης των τυρφώνων κατά την έννοια του άρθρου 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013, ώστε να διακριβωθεί αν η διάταξη αυτή αποκλείει πλήρως τους τυρφώνες από τις ενισχύσεις στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000.

33. Όσον αφορά την κατάταξη των τυρφώνων κατά την έννοια του άρθρου 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 και ελλείπει ορισμού του «τυρφώνα» ή της «τυρφώδους έκτασης» στο δίκαιο της Ένωσης, επισημαίνω ότι ο τυρφώνας είναι, κατ' ουσίαν, υγρότοπος που χαρακτηρίζεται από την παρουσία «τύρφης», ήτοι εδάφους με βασικό γνώρισμα την ιδιαίτερως υψηλή περιεκτικότητά του σε οργανικές ύλες φυτικής προέλευσης και από αποθήκευση οργανικού άνθρακα¹³. Υπάρχουν, βεβαίως, πολλά είδη τυρφώνων, αλλά τα ανωτέρω στοιχεία αποτελούν, εξ όσων γνωρίζω, τα ουσιώδη γνωρίσματα των περιοχών αυτών.

34. Λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών αυτών, αφενός, ο ορισμός του «τυρφώνα» δεν αντιστοιχεί πλήρως σε εκείνον της «γεωργικής έκτασης», κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο στ', του κανονισμού 1305/2013¹⁴, κατά τον οποίο ως «γεωργική έκταση» νοείται «οποιαδήποτε έκταση αρόσιμης γης, μόνιμων λειμώνων και μόνιμων βοσκοτόπων ή μόνιμων καλλιεργειών όπως ορίζονται στο άρθρο 4 του [κανονισμού 1307/2013]». Ωστόσο, ο τυρφώνας μπορεί να αποτελείται, τουλάχιστον εν μέρει, από «μόνιμους βοσκότοπους»¹⁵, οι οποίοι περιλαμβάνονται στον ορισμό της «γεωργικής έκτασης»¹⁶.

¹³ Στους περιορισμένου αριθμού διεθνείς κανόνες σχετικά με τους τυρφώνες ο ορισμός τους είναι αρκετά ελαστικός. Οι τυρφώνες θεωρούνται «υγρότοποι» κατά την έννοια της Σύμβασης περί προστασίας των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων, ιδίως ως υδροβιοτόπων, η οποία υπογράφηκε στο Ραμσάρ (Ιράν) στις 2 Φεβρουαρίου 1971 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 996, σ. 245, αριθ. 14583), ο δε ορισμός του «υγροτόπου» κατά τη Σύμβαση αυτή είναι ευρύτατος. Όσον αφορά ειδικότερα τους τυρφώνες, στο έγγραφο με τίτλο «Καταχώριση των περιοχών Ραμσάρ: Στρατηγικό πλαίσιο και κατευθυντήριες γραμμές για την εξέλιξη του Καταλόγου των υγροτόπων διεθνούς σημασίας της Σύμβασης περί υγροτόπων», της γραμματείας της Σύμβασης του Ραμσάρ (4η έκδοση, τόμος 17, 2010), διευκρινίζεται, στα σημεία 136 και 137, ότι οι τυρφώνες ορίζονται από την παρουσία τυρφώδους υποστρώματος (η δε «τύρφη» σχηματίζεται από υπολείμματα νεκρών φυτών σε μερική αποσύνθεση, τα οποία σωρεύονται επί τόπου σε εδάφη κορεσμένα από νερό) και αποτελούν οικοσυστήματα στα οποία η εναπόθεση τύρφης ενίοτε καλύπτεται από βλάστηση (η οποία είτε μετατρέπεται σε τύρφη είτε όχι) και ενίοτε στερείται βλάστησης. Η παρουσία τύρφης ή βλάστησης από την οποία μπορεί να δημιουργηθεί τύρφη είναι, κατά το έγγραφο αυτό, το κύριο χαρακτηριστικό των τυρφώνων.

¹⁴ Θεωρώ χρήσιμο να επισημάνω ότι, ενώ στο άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 γίνεται μνεία περί γεωργικών «περιοχών», το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο στ', του κανονισμού αυτού περιέχει ορισμό για τη γεωργική «έκταση». Φρονώ, ωστόσο, ότι οι δύο όροι μπορούν να χρησιμοποιούνται αδιακρίτως.

¹⁵ Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο η', του κανονισμού 1307/2013 ο «μόνιμος βοσκότοπος και μόνιμος λειμώνας» (που αναφέρονται από κοινού ως «μόνιμος βοσκότοπος») νοείται ως εξής: «η γη που χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη αγρωστωδών ή άλλων ποωδών κτηνοτροφικών φυτών με φυσικό τρόπο (αυτοφυή) ή με καλλιέργεια (σπαρμένα) και δεν έχει περιληφθεί στην αμειψισπορά επί πέντε έτη ή περισσότερο· μπορεί να περιλαμβάνει άλλα είδη, όπως θάμνους και/ή δένδρα που προσφέρονται για βοσκή, υπό τον όρο ότι επικρατούν τα αγρωστώδη και λοιπά ποώδη κτηνοτροφικά φυτά, καθώς και, εφόσον ληφθεί σχετική απόφαση των κρατών μελών, γη που προσφέρεται για βοσκή και εντάσσεται σε καθιερωμένες τοπικές πρακτικές όπου τα αγρωστώδη και λοιπά ποώδη κτηνοτροφικά φυτά παραδοσιακά δεν επικρατούν στις εκτάσεις βοσκής».

¹⁶ Το άρθρο 45 του κανονισμού 1307/2013, το οποίο φέρει τον τίτλο «Μόνιμοι βοσκότοποι», προβλέπει, στην παράγραφο 1, πρώτο εδάφιο, ότι «[τ]α κράτη μέλη καθορίζουν μόνιμους βοσκότοπους οι οποίοι είναι ευαίσθητοι από περιβαλλοντική άποψη στις περιφέρειες που καλύπτονται από τις οδηγίες [για τους οικοτόπους] ή [για τα πτηνά], συμπεριλαμβανομένων των τυρφώνων και των υγροτόπων που βρίσκονται στις περιοχές αυτές, και οι οποίοι απαιτούν αυστηρή προστασία προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι των εν λόγω οδηγιών» (η υπογράμμιση δική μου).

35. Αφετέρου, ο ορισμός του «τυρφώνα» δεν αντιστοιχεί απολύτως ούτε στον ορισμό του «δάσους» του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο ιη', του κανονισμού 1305/2013, κατά τον οποίο ως «δάσος» νοείται «περιοχή εκτεινόμενη σε έκταση μεγαλύτερη του 0,5 εκταρίου με δένδρα υψηλότερα των 5 μέτρων και συγκόμωση μεγαλύτερη του 10 %, ή δένδρα που μπορούν να φθάσουν τα όρια αυτά επί τόπου· δεν περιλαμβάνει γη προοριζόμενη κατά κύριο λόγο για χρήσεις γεωργικής ή αστικής γης, με την επιφύλαξη της παραγράφου 2»¹⁷. Ωστόσο, ο τυρφώνας, ανάλογα με την υφιστάμενη βλάστηση, μπορεί να αποτελείται, τουλάχιστον εν μέρει, από δάση¹⁸.

36. Επομένως, κλίνω προς το συμπέρασμα ότι, καίτοι οι τυρφώνες δεν προβλέπονται ειδικώς στο άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013, ωστόσο δεν συνιστούν, για τους σκοπούς εφαρμογής της διάταξης αυτής, *tertium genus* σε σχέση με τις γεωργικές και δασικές περιοχές στις οποίες αναφέρεται η εν λόγω διάταξη. Με άλλα λόγια, ο επιστημονικός ορισμός των «τυρφώνων» ως εκτάσεων οι οποίες παρουσιάζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που περιγράφονται στο σημείο 33 των παρουσών προτάσεων δεν αποκλείει το ενδεχόμενο οι ίδιες αυτές εκτάσεις, ανάλογα με τη σύνθεσή τους, να εμπίπτουν στον νομικό ορισμό της «γεωργικής» ή της «δασικής» περιοχής κατά την έννοια της ίδιας διάταξης, στο μέτρο που περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, βοσκοτόπους οι οποίοι περιέχονται στον ορισμό της «γεωργικής περιοχής» ή βλάστηση που αντιστοιχεί σε εκείνην που συνιστά «δασική περιοχή»¹⁹.

37. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι οι τυρφώνες μπορούν, τουλάχιστον εν μέρει, να εμπίπτουν στην έννοια των «γεωργικών» ή των «δασικών» περιοχών οι οποίες μπορούν να τύχουν ενισχύσεων βάσει του άρθρου 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013.

38. Εν προκειμένω, δεδομένου ότι ο Λεττονός νομοθέτης περιόρισε τις ενισχύσεις βάσει του άρθρου 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 στις δασικές περιοχές, αποκλείοντας τις γεωργικές, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διακριβώσει αν οι τυρφώνες που αποτελούν το αντικείμενο της υπόθεσης της κύριας δίκης, όπως ορίζονται από τη λεττονική νομοθεσία, εμπίπτουν στην έννοια της «δασικής περιοχής» κατά τη διάταξη αυτή²⁰.

39. Επιπλέον, δεδομένου ότι η απαγορευόμενη εν προκειμένω δραστηριότητα είναι γεωργική (φύτευση βακκινίου), το αιτούν δικαστήριο ερωτά επίσης αν οι ενισχύσεις που χορηγούνται δυνάμει του άρθρου 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013, προκειμένου να

¹⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 2, του κανονισμού 1305/2013, τα κράτη μέλη ή οι περιοχές μπορούν να εφαρμόσουν (στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης) ορισμό του δάσους διάφορο αυτού του στοιχείου ιη' της παραγράφου 1 που βασίζεται στην ισχύουσα εθνική τους νομοθεσία ή στο εθνικό τους σύστημα απογραφής.

¹⁸ Για παράδειγμα, διαπιστώνω ότι το παράρτημα Ι της οδηγίας για τους οικοτόπους, στο οποίο περιλαμβάνεται κατάλογος των τύπων φυσικών οικοτόπων κοινοτικού ενδιαφέροντος για τη διατήρηση των οποίων απαιτείται ο χαρακτηρισμός ειδικών ζωνών διατήρησης, αφενός, διακρίνει τους «τυρφώνες», που περιέχονται στον κωδικό 7, από τα «δάση», που περιέχονται στον κωδικό 9, και, αφετέρου, περιλαμβάνει ορισμένους τύπους τυρφώνων, ήτοι τους «δασώδεις τυρφώνες», στα «δάση εύκρατων περιοχών της Ευρώπης», υπό τον κωδικό 91D0.

¹⁹ Εξάλλου, παρατηρώ ότι η κατάταξη τέτοιων περιοχών στην οποία προβαίνει η νομοθεσία της Ένωσης ή η εθνική νομοθεσία δεν είναι «οριστική», δεδομένου ότι η μορφολογία μιας εκτάσεως μπορεί να μεταβληθεί, ιδίως συνεπεία ανθρώπινης παρέμβασης. Παραθέτω, επί παραδείγματι, την αιτιολογική σκέψη 81 της οδηγίας (ΕΕ) 2018/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2018, σχετικά με την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (ΕΕ 2018, L 328, σ. 82), η οποία ρητώς προβλέπει τη δυνατότητα μετατροπής των τυρφώνων σε γεωργικές περιοχές. Όσον αφορά το ζήτημα των έμμεσων αλλαγών της χρήσης γης, η ως άνω αιτιολογική σκέψη διευκρινίζει ότι «[η] έμμεση αλλαγή της χρήσης γης συμβαίνει όταν η καλλιέργεια φυτών για βιοκαύσιμα, βιορευστά και καύσιμα βιομάζας εκτοπίζει την παραδοσιακή παραγωγή φυτών για τρόφιμα και ζωτροφές. Αυτή η πρόσθετη ζήτηση μπορεί να επιτείνει την πίεση στη γη και να έχει ως αποτέλεσμα την επέκταση των γεωργικών εκτάσεων σε περιοχές με υψηλά αποθέματα άνθρακα, όπως δάση, υγροβιότοποι και τυρφώνες [...]» (η υπογράμμιση δική μου).

²⁰ Χωρίς να θέλω να υπεισέλθω στην αρμοδιότητα του αιτούντος δικαστηρίου όσον αφορά την ερμηνεία του εθνικού δικαίου, θα περιοριστώ στη διαπίστωση ότι η εθνική κανονιστική ρύθμιση την οποία επικαλείται το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να δέχεται, τουλάχιστον εμμέσως, ότι οι τυρφώνες περιλαμβάνονται στις δασικές εκτάσεις, όταν ορίζει, στο σημείο 56 του διατάγματος αριθ. 171, ότι «[η] επιλέξιμη έκταση για ενισχύσεις στο πλαίσιο του μέτρου αυτού είναι η δασική γη (εκτός των τυρφώνων)» (η υπογράμμιση δική μου). Πάντως, κατά τις παρατηρήσεις της Λεττονικής Κυβέρνησης κατά την επ' ακροατήριου συζήτηση, φαίνεται ότι η λεττονική νομοθεσία υιοθέτησε ορισμό του «τυρφώνα» μη συμβατό με εκείνον του «δάσους», στοιχείο που αμφισβητήθηκε από την Επιτροπή.

αποζημιωθούν οι ιδιοκτήτες των εκτάσεων γης για τα μειονεκτήματα που υφίστανται σε *δασικές περιοχές*, καθιστούν δυνατή την καταβολή αποζημίωσης στους εν λόγω ιδιοκτήτες για την απαγόρευση άσκησης όχι μόνο δασικής δραστηριότητας²¹, αλλά και *γεωργικής δραστηριότητας*, όπως είναι η φύτευση βακκινίου. Κατά το αιτούν δικαστήριο, ο περιορισμός των ενισχύσεων στο πλαίσιο του Natura 2000 σε ορισμένες *περιοχές* (γεωργικές και δασικές) δεν αφορά τις *οικονομικές δραστηριότητες* που ασκούνται στις περιοχές αυτές.

40. Διαπιστώνω, όμως, ότι οι ενισχύσεις στο πλαίσιο του άρθρου 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 χορηγούνται προκειμένου «να αποζημιωθούν οι δικαιούχοι για τις πρόσθετες δαπάνες και για την απώλεια εισοδήματος που απορρέουν από τα μειονεκτήματα των σχετικών περιοχών, τα οποία σχετίζονται με την εφαρμογή της οδηγίας [για τους οικοτόπους] και της οδηγίας [για τα πτηνά] και της οδηγίας πλαίσιο για τα ύδατα».

41. Από γραμματικής απόψεως, ούτε το άρθρο 30, παράγραφος 1, του κανονισμού 1305/2013 ούτε ο κανονισμός αυτός εν γένει προσδιορίζουν ποια είναι η αιτία για τα εν λόγω «μειονεκτήματα» ή αν αυτά οφείλονται στην απαγόρευση άσκησης γεωργικής ή δασικής δραστηριότητας. Ωστόσο, το παράρτημα I, μέρος 1, τμήμα 8, του εκτελεστικού κανονισμού 808/2014 επιβάλλει, μεταξύ άλλων, στα κράτη μέλη την υποχρέωση να καθορίζουν τους περιορισμούς ή τα μειονεκτήματα στην περίπτωση των οποίων χορηγούνται οι προβλεπόμενες στα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης ενισχύσεις. Επομένως, φαίνεται ότι τα κράτη μέλη μπορούν να προσδιορίζουν ελεύθερα τα είδη των μειονεκτημάτων που είναι επιλέξιμα για αποζημιώσεις.

42. Από συστηματικής απόψεως, μολονότι το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 μνημονεύει απλώς ότι οι ενισχύσεις μπορούν να αφορούν τις γεωργικές και δασικές περιοχές Natura 2000 που έχουν καθοριστεί βάσει των οδηγιών για τους οικοτόπους και για τα πτηνά, ωστόσο, το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο β', του ως άνω κανονισμού επεκτείνει τις ενισχύσεις αυτές, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, σε «*άλλες οριοθετημένες περιοχές προστασίας της φύσης με περιβαλλοντικούς περιορισμούς όσον αφορά τη γεωργία ή τα δάση*²² [...]». Εκτιμώ, επομένως, ότι οι δύο αυτές δραστηριότητες θεωρούνται εξίσου και αδιακρίτως επιλέξιμες για τη χορήγηση ενισχύσεων.

43. Από τελολογικής απόψεως, από το ίδιο το πεδίο εφαρμογής και τους σκοπούς του κανονισμού 1305/2013, όπως ορίζονται στο άρθρο 4, προκύπτει ότι ο κανονισμός αυτός στηρίζει την αγροτική ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένων των δραστηριοτήτων στον τομέα των τροφίμων και σε άλλους τομείς εκτός των τροφίμων, και στον τομέα της δασοπονίας. Επομένως, κατά τη γνώμη μου, οι δραστηριότητες που λαμβάνονται υπόψη για τις ενισχύσεις στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 μπορούν να είναι μόνο γεωργικές ή δασικές δραστηριότητες, αποκλεισμένης, για παράδειγμα, μίας από τις συνήθεις δραστηριότητες εκμετάλλευσης των τυρφώνων, και συγκεκριμένα της εξόρυξης άνθρακα, η οποία συνιστά βιομηχανική δραστηριότητα μη εμπίπτουσα στο πεδίο εφαρμογής του ως άνω κανονισμού²³.

²¹ Επισημαίνω ότι, κατά το σημείο 58 του διατάγματος αριθ. 171, ο Λεττονός νομοθέτης οριοθέτησε την καταβολή ενισχύσεων, προβλέποντάς την για ορισμένους περιορισμούς της δασικής δραστηριότητας, ήτοι τις απαγορεύσεις δραστηριοτήτων δασικής εκμετάλλευσης και της διενέργειας ορισμένων εργασιών υλοτόμησης.

²² Η υπογράμμιση δική μου.

²³ Παρατηρώ, για παράδειγμα, ότι το παράρτημα II της οδηγίας 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 2012, L 26, σ. 1), διακρίνει μεταξύ, αφενός, των έργων που αφορούν την εξόρυξη τύρφης ως «εξορυκτικών βιομηχανιών» και, αφετέρου, των έργων που αφορούν τη γεωργία, τη δασοκομία και την υδατοκαλλιέργεια.

44. Ως εκ τούτου, κατά τη γνώμη μου, η χορήγηση ενισχύσεων για την αντιστάθμιση της απαγόρευσης γεωργικής δραστηριότητας σε δασική περιοχή δεν αποκλείεται κατ' αρχήν από το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013. Στα κράτη μέλη εναπόκειται να καθορίσουν τις δραστηριότητες ο περιορισμός των οποίων δικαιολογεί τη χορήγηση των ανωτέρω ενισχύσεων.

45. Προτείνω, επομένως, να δοθεί στα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα η απάντηση ότι το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει, κατ' αρχήν, τους τυρφώνες από τις αντισταθμιστικές ενισχύσεις στο πλαίσιο του άρθρου 30, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, στον βαθμό που ενδέχεται, κατά περίπτωση, να αποτελούνται από γεωργικές ή δασικές περιοχές δυνάμενες να τύχουν ενισχύσεων κατά την έννοια της διάταξης αυτής. Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να διακριβώσει αν τούτο συμβαίνει στην υπόθεση της κύριας δίκης.

B. Επί του τρίτου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος

46. Με το τρίτο και το τέταρτο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013 παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να αποκλείουν τους τυρφώνες από την καταβολή ενισχύσεων στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 ή να περιορίζουν τις ενισχύσεις μόνο σε περίπτωση επιβολής περιορισμών σε συγκεκριμένο είδος οικονομικής δραστηριότητας, μεταξύ άλλων στην άσκηση δασικής δραστηριότητας εντός δασικής περιοχής.

47. Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει, μεταξύ άλλων, ότι, μολονότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να λάβουν τις αποφάσεις για την εφαρμογή του κανονισμού αυτού, ωστόσο, οι περιορισμοί που επιβάλλουν δεν πρέπει να ακυρώνουν τον «αντισταθμιστικό σκοπό» του συστήματος ενισχύσεων στο πλαίσιο του Natura 2000²⁴.

48. Η Λεττονική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013 παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να αποκλείουν πλήρως τους τυρφώνες από τις ενισχύσεις στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 ή να περιορίζουν τη χορήγηση ενισχύσεων για τις ζώνες Natura 2000 προβλέποντας ενίσχυση μόνο στην περίπτωση επιβολής περιορισμού σε συγκεκριμένο είδος οικονομικής δραστηριότητας. Ειδικότερα, δυνάμει των άρθρων 5 και 8 του ως άνω κανονισμού, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα όχι μόνο να επιλέγουν τα μέτρα του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης, αλλά και να καθορίζουν τους όρους εφαρμογής τους, χωρίς να υποχρεούνται να εφαρμόζουν το σύνολο των μέτρων ενίσχυσης που προβλέπει ο εν λόγω κανονισμός. Εν προκειμένω, τα μέτρα του εγκριθέντος από την Επιτροπή προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης της Λεττονίας συνάδουν με τους σκοπούς της νομοθεσίας της Ένωσης και τηρούν την εξουσία εκτιμήσεως που απονέμει στα κράτη μέλη ο εν λόγω κανονισμός, δεδομένου ότι ο εθνικός νομοθέτης, με τη στοχευμένη στήριξη, συμβάλλει ιδιαιτέρως στην επίτευξη του σκοπού ενίσχυσης της βιοποικιλότητας των δασικών εκτάσεων, αποτρέποντας τον κατακερματισμό της χρηματοδότησης.

49. Η Επιτροπή, αφού υπενθύμισε ότι οι τυρφώδεις εκτάσεις μπορούν να συνιστούν είτε γεωργική είτε δασική περιοχή, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους²⁵, και λαμβανομένης υπόψη της επιλογής του Λεττονού νομοθέτη να χορηγεί αποζημίωση μόνο για περιορισμούς που

²⁴ Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει, ως προς το σημείο αυτό, στην απόφαση της 30ής Μαρτίου 2017, *Lingurár* (C-315/16, EU:C:2017:244).

²⁵ Βλ. σημείο 31 των παρούσων προτάσεων.

επιβάλλονται σε δασικές περιοχές, υποστηρίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 2, του κανονισμού 1305/2013, τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόσουν ορισμό του «δάσους» διαφορετικό εκείνου της παραγράφου 1, στοιχείο ιγ', του ίδιου άρθρου και, επομένως, μπορούν να αποκλείουν πλήρως τις τυρφώδεις εκτάσεις από τη λήψη ενισχύσεων στο πλαίσιο του Natura 2000, υπό την προϋπόθεση ότι ο ορισμός αυτός δεν ενέχει δυσμενή διάκριση. Θεωρεί, επιπλέον, ότι τα κράτη μέλη, μέσω των προγραμμάτων τους αγροτικής ανάπτυξης που εγκρίνει η ίδια, μπορούν να επιλέξουν τα μέτρα που πρέπει να τύχουν χρηματοδότησης από το ΕΓΤΑΑ και ότι με το άρθρο 30 του ως άνω κανονισμού ουδόλως επιβάλλεται υποχρέωση χρηματοδότησης των αποζημιώσεων για τους περιορισμούς που επιβάλλονται στο πλαίσιο του Natura 2000. Ως εκ τούτου, εκτιμά ότι τα κράτη μέλη μπορούν να περιορίσουν τη χορήγηση ενισχύσεων για τις περιοχές Natura 2000 προβλέποντας ενίσχυση μόνο για ορισμένες ειδικές κατηγορίες περιορισμού της οικονομικής δραστηριότητας.

50. Επισημαίνω ευθύς εξαρχής ότι το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013 ουδόλως επιβάλλει υποχρέωση για τη χορήγηση ενίσχυσης, όπως σαφώς προκύπτει από το γράμμα της παραγράφου 6 του άρθρου αυτού, η οποία προβλέπει ότι οι μνημονευόμενες περιοχές, μεταξύ άλλων οι γεωργικές και δασικές περιοχές που υπάγονται στο Natura 2000, είναι *επιλέξιμες* για ενισχύσεις. Η προσέγγιση αυτή είναι, άλλωστε, σύμφωνη με το πνεύμα της νομοθεσίας της Ένωσης στον τομέα της αγροτικής ανάπτυξης, η οποία παρέχει στα κράτη μέλη την ευχέρεια να καθορίζουν τα μέτρα εφαρμογής της νομοθεσίας αυτής στο πλαίσιο των προγραμμάτων τους αγροτικής ανάπτυξης, τα οποία πρέπει να συνάδουν με τις προτεραιότητες της Ένωσης και να λαμβάνουν υπόψη το εθνικό πλαίσιο²⁶.

51. Επιπλέον, διαπιστώνω, κατ' αρχάς, ότι το παράρτημα I, μέρος 5, μέτρο 12, του εκτελεστικού κανονισμού 808/2014 προβλέπει τρεις κατηγορίες ενισχύσεων, μεταξύ των οποίων δύνανται να επιλέξουν τα κράτη μέλη, στο πλαίσιο του άρθρου 30 του κανονισμού 1305/2013, ήτοι τη χορήγηση αντισταθμιστικής ενίσχυσης σε γεωργικές περιοχές του Natura 2000, τη χορήγηση αντισταθμιστικής ενίσχυσης σε δασικές περιοχές του Natura 2000 και τη χορήγηση αντισταθμιστικής ενίσχυσης σε γεωργικές περιοχές που περιλαμβάνονται σε σχέδια διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμών. Περαιτέρω, το παράρτημα I, μέρος 1, τμήμα 8, παράγραφος 2, στοιχείο ε', σημείο 11, του ως άνω εκτελεστικού κανονισμού επιβάλλει, μεταξύ άλλων, στα κράτη μέλη να προσδιορίζουν τους περιορισμούς ή τα μειονεκτήματα βάσει των οποίων μπορούν να χορηγούνται οι ενισχύσεις που προβλέπονται στα σχέδια αγροτικής ανάπτυξης. Τέλος, το άρθρο 10, παράγραφος 1, του εν λόγω εκτελεστικού κανονισμού προβλέπει ότι τα κράτη μέλη δύνανται να καθορίζουν το ποσό των ενισχύσεων με βάση συνήθεις υποθέσεις ως προς τις πρόσθετες δαπάνες και το διαφυγόν εισόδημα.

52. Ως εκ τούτου, κατ' αρχήν, η νομοθεσία της Ένωσης παρέχει στα κράτη μέλη περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά, αφενός, την επιλογή των μέτρων που προτίθενται να εφαρμόσουν μεταξύ των προβλεπόμενων από τη νομοθεσία της Ένωσης και, αφετέρου, τον προσδιορισμό των περιορισμών ή μειονεκτημάτων λόγω των οποίων χορηγούνται ενισχύσεις. Εκτιμώ, συνεπώς, ότι ορθώς ο Λεττονός νομοθέτης, κατά τη θέσπιση των μέτρων εφαρμογής του άρθρου 30 του κανονισμού 1305/2013, κάνοντας χρήση του περιθωρίου εκτιμήσεως που του παρέχει ο κανονισμός αυτός, επέλεξε μόνον αντισταθμιστικές ενισχύσεις για δασικές εκτάσεις και περιόρισε τις ενισχύσεις μόνο σε περίπτωση επιβολής ορισμένων περιορισμών, ήτοι της απαγόρευσης άσκησης των δραστηριοτήτων δασικής εκμετάλλευσης κατά το σημείο 58 του διατάγματος αριθ. 171.

²⁶ Βλ., μεταξύ άλλων, άρθρο 6, παράγραφος 1, και αιτιολογική σκέψη 7 του κανονισμού 1305/2013. Επιπλέον, κατά το άρθρο 10 του κανονισμού αυτού, η Επιτροπή περιορίζεται στην έγκριση των προγραμμάτων που της υποβάλλουν τα κράτη μέλη.

53. Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από τον «αντισταθμιστικό σκοπό» του συστήματος ενισχύσεων του Natura 2000, τον οποίο επικαλείται το αιτούν δικαστήριο βάσει της αποφάσεως *Lingurár*²⁷. Συγκεκριμένα, η απόφαση εκείνη αφορούσε περίπτωση στην οποία το οικείο κράτος μέλος είχε θέσει σε εφαρμογή ενίσχυση σε ιδιώτες στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 εξαιτίας των περιορισμών στη χρήση των δασών και άλλων δασικών εκτάσεων και είχε αποκλείσει πλήρως από την ενίσχυση τις δασικές περιοχές στις οποίες υπήρχε έκταση, ανεξαρτήτως μεγέθους, ανήκουσα στο Δημόσιο, με συνέπεια, εν προκειμένω, δασική έκταση της οποίας ποσοστό 0,182 % ανήκε στο Δημόσιο να μην είναι επιλέξιμη για την επίμαχη ενίσχυση. Αυτός ο περιορισμός, κατά το Δικαστήριο, έθιγε τον αντισταθμιστικό σκοπό του συστήματος ενισχύσεων και συνιστούσε δυσανάλογο μέτρο²⁸. Η κατάσταση είναι διαφορετική στην υπόθεση της κύριας δίκης, δεδομένου ότι ο Λεττονός νομοθέτης απέκλεισε πλήρως τους τυρφώνες από τις δασικές εκτάσεις στις οποίες χορηγείται ενίσχυση, προβαίνοντας σε μια επιλογή η οποία υπάγεται, κατ' αρχήν, στις αρμοδιότητές του.

54. Βεβαίως, τα κράτη μέλη, όταν επιλέγουν τα μέτρα που θα λάβουν, πρέπει να τηρούν τις γενικές αρχές της Ένωσης, όπως τις αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων και της αναλογικότητας²⁹. Όπως παρατήρησε η Επιτροπή, εάν οι επίμαχοι τυρφώνες, λόγω των χαρακτηριστικών τους, εμπίπτουν στα «δάση» σύμφωνα με τον ορισμό του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο ιη', του κανονισμού 1305/2013 ή τον ορισμό που ενδεχομένως υιοθετήθηκε στο εθνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 2, του ως άνω κανονισμού³⁰, ο αποκλεισμός των περιοχών αυτών από τις ενισχύσεις που χορηγούνται στο πλαίσιο του άρθρου 30 του εν λόγω κανονισμού θα αντέβαινε στη γενική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, η οποία είναι συμφυής με το κανονιστικό σύστημα της Ένωσης.

55. Προτείνω, συνεπώς, να δοθεί στο τρίτο και στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι επιτρέπει σε κράτος μέλος, τηρουμένης της γενικής αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων, είτε να αποκλείει τους τυρφώνες από τη λήψη ενισχύσεων στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000, χωρίς ο εν λόγω αποκλεισμός να θίγει τον αντισταθμιστικό σκοπό των ως άνω ενισχύσεων, είτε να περιορίζει τη χορήγηση ενισχύσεων για τις περιοχές αυτές στην περίπτωση επιβολής περιορισμών σε συγκεκριμένο είδος οικονομικής δραστηριότητας, μεταξύ άλλων στην άσκηση δασικής δραστηριότητας.

Γ. Επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος

56. Με το πέμπτο και τελευταίο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του Χάρτη, έχει την έννοια ότι ο κύριος ακινήτου δικαιούται ενισχύσεως λόγω περιορισμού της οικονομικής δραστηριότητας επί του ακινήτου αυτού, σε περίπτωση κατά την οποία είχε λάβει γνώση του περιορισμού αυτού κατά τον χρόνο κτήσεως του συγκεκριμένου ακινήτου.

²⁷ Απόφαση της 30ής Μαρτίου 2017 (C-315/16, EU:C:2017:244).

²⁸ Βλ. απόφαση της 30ής Μαρτίου 2017, *Lingurár* (C-315/16, EU:C:2017:244, σκέψεις 26 έως 30).

²⁹ Βλ., όσον αφορά την αρχή της αναλογικότητας, απόφαση της 30ής Μαρτίου 2017, *Lingurár* (C-315/16, EU:C:2017:244, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁰ Βλ. υποσημείωση 20 των παρουσών προτάσεων. Κατά την επ' ακροατηρίου διαδικασία, η Επιτροπή δεν δέχθηκε ότι ο Λεττονός νομοθέτης υιοθέτησε ορισμό του «δάσους» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, στοιχείο ιη', του κανονισμού 1305/2013, ενώ, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Λεττονικής Κυβέρνησης, φαίνεται ότι η λεττονική νομοθεσία προβλέπει ορισμό του «τυρφώνα» μη συμβατό με τον ορισμό του «δάσους».

57. Η Λεττονική Κυβέρνηση προτείνει να δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα αυτό, για τον λόγο ότι το άρθρο 17 του Χάρτη επιτρέπει, χάριν του γενικού συμφέροντος και τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμούς στη χρήση των αγαθών, ότι η Sātiņi-S είχε αγοράσει τα επίμαχα ακίνητα, μολονότι ήδη υφίσταντο περιορισμοί εκ του νόμου στην άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας που επιθυμούσε να ασκήσει, και επειδή ουδόλως αποδεικνύεται ότι η Sātiņi-S είχε λάβει θεμιτές διαβεβαιώσεις ότι τα εθνικά μέτρα για τη χορήγηση των ενισχύσεων στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 θα μπορούσαν να τροποποιηθούν υπέρ αυτής.

58. Η Ιρλανδική Κυβέρνηση, η οποία περιορίζει τις παρατηρήσεις της στο ερώτημα αυτό, προτείνει να δοθεί στο εν λόγω ερώτημα η απάντηση ότι, βάσει του άρθρου 30, παράγραφος 1, του κανονισμού 1305/2013, ερμηνευόμενου σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του Χάρτη, δεν παρέχεται δικαίωμα για ενισχύσεις στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 λόγω των σχεδίων ενός προσώπου για την έναρξη οικονομικής δραστηριότητας επί ακινήτου εάν, κατά τον χρόνο κτήσεως του ακινήτου αυτού, το πρόσωπο αυτό είχε ήδη λάβει γνώση των περιορισμών στους οποίους υπόκειται το εν λόγω ακίνητο.

59. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, εν προκειμένω, δεν υφίσταται περίπτωση απαλλοτρίωσης ακινήτου, αλλά ρύθμισης της χρήσης των αγαθών, η οποία επιτρέπεται εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον, σύμφωνα με το άρθρο 17, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του Χάρτη, δεδομένου ότι η προστασία του περιβάλλοντος συνιστά σκοπό γενικού συμφέροντος, η δε απαγόρευση εγκατάστασης φυτειών βακκινίου δεν στερείται αναλογικού χαρακτήρα υπό το πρίσμα αυτό. Υποστηρίζει ότι το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013 δεν δημιουργεί υποχρέωση ή υπόσχεση καταβολής αποζημιώσεων σε φυσικά πρόσωπα για το σύνολο των περιορισμών που επιβάλλονται στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 και ότι ούτε οι οδηγίες για τους οικοτόπους και για τα πτηνά περιέχουν διατάξεις σχετικές με τη θέσπιση μηχανισμού αποζημίωσης. Εγείρει επίσης το ζήτημα της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί περιορισμού του δικαιώματος ιδιοκτησίας, όπως ο επίμαχος εν προκειμένω, ο οποίος δεν αφορά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης.

60. Κατ' αρχάς, ως προς το ζήτημα της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος, υπενθυμίζω ότι, κατά το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, το οποίο καθορίζει το πεδίο εφαρμογής του, οι διατάξεις του απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον οσάκις αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Η διάταξη αυτή επιβεβαιώνει την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης τυγχάνουν εφαρμογής σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, δεν μπορούν όμως να έχουν εφαρμογή πέραν των καταστάσεων αυτών. Όταν μια έννομη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτής, οι δε διατάξεις του Χάρτη των οποίων ενδεχομένως γίνεται επίκληση δεν μπορούν να θεμελιώσουν από μόνες τους την αρμοδιότητα αυτή³¹.

61. Εν προκειμένω, όμως, το αιτούν δικαστήριο εγείρει ζήτημα ερμηνείας του άρθρου 30, παράγραφος 1, του κανονισμού 1305/2013, σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του Χάρτη. Επομένως, το ερώτημα αυτό αφορά, κατά κύριο λόγο, την εφαρμογή του άρθρου 30 του ως άνω κανονισμού.

62. Ως προς τούτο, αρκεί η επισήμανση ότι, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις που προτείνεται να δοθούν στα προηγούμενα προδικαστικά ερωτήματα, το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013 δεν επιβάλλει υποχρέωση για τη χορήγηση ενίσχυσης ούτε θεμελιώνει δικαίωμα αποζημίωσης

³¹ Πρβλ. απόφαση της 22ας Απριλίου 2021, Profi Credit Slovakia (C-485/19, EU:C:2021:313, σκέψη 37 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

λόγω των περιορισμών που επιβάλλονται στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000. Συγκεκριμένα, όπως εκτέθηκε στα σημεία 50 και 51 των παρουσών προτάσεων, μολονότι τα κράτη μέλη μπορούν να λαμβάνουν μέτρα δυνάμει της διάταξης αυτής, ωστόσο ουδόλως υποχρεούνται να το πράξουν, διαθέτουν δε, επιπλέον, περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά τα μέτρα που κρίνουν κατάλληλα για την εφαρμογή του ως άνω κανονισμού.

63. Το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από την ερμηνεία του άρθρου 30 του κανονισμού 1305/2013, σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του Χάρτη, δεδομένου ότι η τελευταία αυτή διάταξη ουδόλως επηρεάζει το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 30 του κανονισμού 1305/2013, ή από ενδεχόμενη αυτοτελή εφαρμογή του εν λόγω άρθρου 17, η οποία θα συνεπαγόταν εφαρμογή της διάταξης αυτής σε αμιγώς εσωτερική κατάσταση, μη εμπίπτουσα στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη.

64. Όσον αφορά, ειδικότερα, το άρθρο 6 της οδηγίας για τους οικοτόπους, από το οποίο η Ιρλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι απορρέει υποχρέωση για τα κράτη μέλη, διαπιστώνω ότι, κατ' ουσίαν, η διάταξη αυτή προβλέπει, στην παράγραφο 1, ότι τα κράτη μέλη καθορίζουν τα αναγκαία μέτρα διατήρησης για τις ειδικές ζώνες διατήρησης και, στην παράγραφο 2, ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε στις ίδιες ζώνες να αποφεύγεται η υποβάθμιση των οικοτόπων, καθώς και οι σημαντικές ενοχλήσεις που έχουν επιπτώσεις στα είδη για τα οποία έχουν οριστεί οι ζώνες. Φρονώ ότι, μολονότι η εν λόγω διάταξη υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα για την προστασία των σχετικών ζωνών, ουδόλως προβλέπει τη λήψη αντισταθμιστικών μέτρων όπως τα μέτρα που αποτελούν το αντικείμενο της υπόθεσης της κύριας δίκης.

65. Επικουρικώς, παρατηρώ ότι οι περιορισμοί τους οποίους εισήγαγε ο Λεττονός νομοθέτης και οι οποίοι αποτελούν το αντικείμενο της υπόθεσης της κύριας δίκης δεν θέτουν υπό αμφισβήτηση την ουσία του δικαιώματος ιδιοκτησίας, αλλά ενδεχομένως την άσκησή του, η οποία, σύμφωνα με το άρθρο 17, παράγραφος 1, τελευταία περίοδος, του Χάρτη, μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς από τον νόμο, εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον. Ειδικότερα, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, μπορούν να επιβάλλονται περιορισμοί στην άσκηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί πράγματι στοιχούν με σκοπούς γενικού συμφέροντος και δεν συνιστούν, με γνώμονα τον επιδιωκόμενο σκοπό, υπέρμετρη και μη ανεκτή παρέμβαση θίγουσα την ίδια την ουσία του κατ' αυτόν τον τρόπο διασφαλιζόμενου δικαιώματος³². Εν προκειμένω, η προστασία του περιβάλλοντος περιλαμβάνεται στους εν λόγω σκοπούς και επομένως δύναται να δικαιολογήσει περιορισμό της άσκησης του δικαιώματος ιδιοκτησίας³³, με συνέπεια η απαγόρευση εγκατάστασης φυτείας βακκινίου, όπως εν προκειμένω, να είναι συμβατή με σκοπό γενικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογη σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό, δεδομένου ότι η ανάγκη προστασίας του οικοσυστήματος περιλαμβάνει κατ' ανάγκην την απαγόρευση μεταβολής της υπάρχουσας κατάστασης³⁴.

66. Προτείνω, συνεπώς, να δοθεί στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του Χάρτη, έχει την έννοια ότι δεν παρέχει στον κύριο ακινήτου, όπως οι τυρφώνες, το δικαίωμα να λάβει ενισχύσεις στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 λόγω περιορισμού στην άσκηση οικονομικής δραστηριότητας επί του ακινήτου αυτού.

³² Βλ. απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2013, Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2013:8, σκέψη 113 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³³ Βλ. απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2013, Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2013:8, σκέψη 114 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

³⁴ Εξάλλου, αμφιβάλλω αν η Sātiņi-S, η οποία απέκτησε τα ακίνητα αυτά εν γνώσει των προϋφιστάμενων περιορισμών, μπορεί έστω να προβάλλει ότι θίγεται το δικαίωμά της ιδιοκτησίας.

V. Πρόταση

67. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Augstākā tiesa (Ανώτατο Δικαστήριο, Λεττονία) ως εξής:

- 1) Το άρθρο 30 παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2013, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου, έχει την έννοια ότι δεν αποκλείει, κατ' αρχήν, τους τυρφώνες από τις αντισταθμιστικές ενισχύσεις στο πλαίσιο του άρθρου 30, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού, στον βαθμό που ενδέχεται, κατά περίπτωση, να αποτελούνται από γεωργικές ή δασικές περιοχές δυνάμενες να τύχουν ενισχύσεων κατά την έννοια της διάταξης αυτής.
- 2) Το άρθρο 30, παράγραφος 6, στοιχείο α', του κανονισμού 1305/2013 έχει την έννοια ότι επιτρέπει σε κράτος μέλος, τηρουμένης της γενικής αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων, είτε να αποκλείει τους τυρφώνες από τη λήψη ενισχύσεων στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000, χωρίς ο εν λόγω αποκλεισμός να θίγει τον αντισταθμιστικό σκοπό των ως άνω ενισχύσεων, είτε να περιορίζει τη χορήγηση ενισχύσεων για τις περιοχές αυτές στην περίπτωση επιβολής περιορισμών σε συγκεκριμένο είδος οικονομικής δραστηριότητας, μεταξύ άλλων στην άσκηση δασικής δραστηριότητας.
- 3) Το άρθρο 30 του κανονισμού 1305/2013, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει την έννοια ότι δεν παρέχει στον κύριο ακινήτου, όπως οι τυρφώνες, το δικαίωμα να λάβει ενισχύσεις στο πλαίσιο του δικτύου Natura 2000 λόγω περιορισμού στην άσκηση οικονομικής δραστηριότητας επί του ακινήτου αυτού.